

Navarra, edo Naparroa ote da?

Euskera-ren VIII-IX-garren zenbakian, Garate jaun jakintsuak, Julien Vinson'en *Vascologiaz* idatzi digu. Lan ortan, *Navarra, Nabarra* itzaz, Vinson berak, Juan Antonio Moguel, Campión, ta Aymeri Picaud-ek uste izan dutena agertzen digu, Garate jaun beraren iritziarekin batera.

Eta bukaeran esaten digu: Azkeneko, euskal toki-izenetan itz onek irabazi bear du txapelketa (1).

Toki-izen ortazko iritziak, gutxi asko irakurriak nitun orain baño len. Baño gai ortaz idatzi dan guziaren ondorean, argitasun osorik ezin eman izan zaiola ikustean, ni ere asmaketan asi naiz.

Ordun oartu naiz, idazle guziak *Navarra, Nabarra* izenean begiak jarririk ibilli dirala, zer esan naiko dun igarri naiez. Erderazko izen orren mamiak ez diote nai zuen argitasuna eman.

Lotsa ematen ba-dit ere, gure gizon ain jakintsuen iritziak ezta-baidan jartzeak eta geiago dena, ni bezalako batek aiei erantzuteak... ¡Ots! nere sorterriaren izenaz ari geran ezkeroz, al baneza, gure erriaren izen emallei ta aien bidez gure Naparroari, txapelketa ontan, zor zaien txapela jantzi naiko nieke.

Nik ordea, nere buruakiko esan dut: Toki-izen ortaz ur garbirik ateratzekotan ¿ez al giñuke izen ori aurren-aurrenetik nola izango ote zen ikasten saiatu bear? Ta ¿ez al dugu gero euskal-izena izango, ta beste euskal-izenen kerakoa? Euskal alderdietan zarrena Naparroa izanik, iñolaz elitteke bestela izan.

(1) «En fin, esta palabra debe alcanzar el campeonato de etimologías vascas», pág. 237.

Euskaldunak euskeraz itz-egittean, *Nabarrari* ¿zer izen ematen diogu? Euskal-Erriko euskalki ta alderdi guzietan *Naparroa* edo *Nafarroa* esaten zaio beti.

Ta asieratik ere ¿ez ote du izen ori bera izan? Gure aurrekoak aspalditan era berean deitzen zuela agerian dago, gure aldeko esaera zarrenetako batean. Esaera ori, onako auxe dugu: *Iputz apaizak, naparr-iztupez atorra: Naparrapaizak, iputz iztupez atorra.*

Or agiri da, naparra esaten zitzaiola Naparroko apaizari ta aren erriko atorra gaiari ere bai. Ordun, gaur bezalaxe, Naparroko gizaki ta gauzak naparrak ba-ziran, oien sort-erria ¿ez ote zen Naparroa deitzen?

Eta gure Erri onen bukaerako *oa* atzizkiaz ¿ez al zaigu adirazten, Navarra edo Nabarra, lendabizitik Naparroa zela? Naparroko errien izen askori begiraldi bat ematea, naikoa dugula uste dut.

Iruñetik urrutira gabe, ortxe daukegu Mutiloa, gaur ta aspalditan Mutilva idazten eta aipatzen dena. Or ere bukaerako berezko *oa*, *va*'z aldatu egin diote. Naparroarekin ¿ez ote zaigu gauza bera gertatu? Onatx Naparro'ko beste erri askoren izenak: Igoa, Basaburu'n; Unanoa, Ergoyen'en; Garaioa, Saraitzu'n (Salazar); Laboa, Lizoain'en; Aintzinoa ta Larraingoa, Erroibar'en; Erroibar deritzaion balle edo ibarra bera, Erroa zen, gaur Erro esaten ba-zaio ere; eta oien antzean Aezkoa, Amezkoa, ta Izagaondoa ibarrak.

Ta emendik kanpora, orra Gipuzkoa ere; Ondarroa, Itxasoa ta abar.

Aipatu dizkitzueten erri-izen askoren zain-burua agirian dago. Dauden tokiari begiratzea naikoa da, zer esan nai duten ezagutzeko. Naparroaren izenarekin gaurko euskaldunoi etzaigu ori gertatzen. Baño Naparroko toki-izenetan ez ote zaigu azalduko *Naparr* orren argitasuna eman dezakiguketik? Nik uste baietz; bat baño geiagotan izan giñezakela.

Zorionez, nik bat arkitu dut. Nerau bi urtetatik gora bizi izan nintzen erriko toki-izenetan. Larraun ibar edo ballean, egoaldetik azkeneko erri koxkorra, Madotz deitzen da. Erri ontantxe dago ba, *Naparrats* ta *Naparrats*-alde esaten zaion alderdi bat. Toki orri izena eman ziotenak *Naparratx* deitu zuen, iñolaz ere. Baño ondorengo biztanleak, *Naparrats* esaten diote, bukaerako atx ori zer den eztakielako. Madotz'en eta Larraungo erri geienetan, *malkorra* esaten zaio *atx* edo *arkaitzari*. Eta orrengatik *Naparrasko malkorra* esaten giñion Naparro'ko atx orri. Geroztik *Naparratx*, bi itzezko izena da: *Naparr* ta *atx* itzez egiña. *Atx* zer den ikusia dago.

Gañera, Madotz'en tx'en orde z *tse* egiten da; adi-bidez, goiko-etxekoa esan bearrean, Goiko-etxekoa esaten da.

Naparratx aldeko atx edo malkor ori, Madotz'ko iturri ondoan asi, ta goraka-goraka Aralarko Artxueta mendi muturreraño igotzen da; naiz artean beste izen sail bat puxketaka izan. Ordun Naparratx alde guzia arkaitz edo malkorra al da? Ez orixe. Naparrats edo Naparratx aldea da Madotz'ko erritik asi ta eguzkiaren sarraldera; Aralar mendiaren oñetaraño alderdi guzia, luzean; zabalean berriz, Naparratx aldeko arkaitz edo malkor muturretatik asi ta Arakil aldera dauden beiko arkaitzetaraño alderdi osoa Madotz'tik Irurtzun alderako bide zarretik asten da. Naparratx alde orrek, asieran mear-xamarra izanik (kilometro erdi bat nonbait-or), gero zabaltasun aundia artzen du azkeneraño. Iru-lau bat kilometro izango ditula nago.

Naparratx alde au, ezta guzia Madotz'koa; askoz gutxiago ere. Geiena Uarte-Arakil'goa da; naiz Madotzek larretarako eskubidea izan, bide luzean. Baño, naiz Madotz'ko naiz Uarte'ko alderdi guzi orri, Naparratx esaten zaio. Orko zelai ta aldapa, muño, zulo-mulo, lur landu, edo landu gabeak, pagadi, arizti, gaztaindi edo irastordiak, ainbeste izen ba-dittue; baño Naparratxen daude; ta Naparratx osoa egoaldea da. *Atx* edo arkaitz orren beste aldea (Iparraldea), Ataldea deitzen da.

Oraintxe igarri dezaiokegu Naparro izenari. Naparratx, Madotz'ko erriaren *eguzki-sarraldera*, ta *Atx* edo malkor orren *ego* aldetik dago.

Alderdi ori guzia, atx edo malkorra izan edo ez izan, bere luzetasun eta zabaltasun oso-osoa, egoaldea ta eguzkiaren sarraldea da. Erderaz *su-oeste* esango giñukena. Orra ordun, *Naparr* itzak esan nai duna. Ego-alde, sarraldera dagon tokia.

Geroztik *Naparroa* da, Ego-alde ta eguzkiaren sarraldeko erria.

Begiraiogun orain mapa batean Naparroari. Auña-mendi edo piri-neoak bereixten dute Prantzi edo Francia'tik. Oien eguzki-sarraldean, ego aldera zabaltzen dala dago gure Erriaren lur-alde guzia.

Naparroa izenak ¿ez al du argi ta garbi adierazten gure Erriaren egoera? Gure Erriari ain egoki datorkion bere-berezko izen jakintsu ta mamsua, iltzuli egin bear giñioke ordun. Bere buruan, Navarra edo Nabarraren orde, NAPARROA jarriz (2) (3).

Intza'r Damaso AN.

(2) Naparrats edo Naparratx ez esan dizuetan guzia egiztatu nai deuenok, bide ederra ta erraza dezue Madotz'eko. Altsatsua aldetik zoaztenak, Irurtzun baño lentxagotik; eta Tolosa aldetik, Lekunberri artu bide berezia. Nondinaitik 6 bat kilometro. Aralar'ko Migel Goiaingeruaren Etxe santura ba-zoazte, Trinitate Santuaren eliztxoaren zearreko muñotik begiraldi bat emaiozue Naparrats edo Naparratx alde orri ta Madozko erritxoari.

(3) *Nabarra*, Leitzeko nekazarien artean, lurra bereixteko erabiltzen duten tresna bat da.